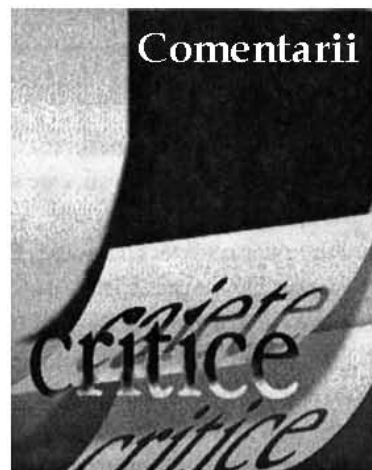

Caius Traian
DRAGOMIR

"Justine"

Abstract

The Marquis of de Sade "Justine - ou les malheurs de la vertu" expresses the idea of the lack of value of the moral behaviour or, more than this, of the negative consequences of the ethical convictions. Suffering thirty years of imprisonment in all his life, for his "sadic" philosophy and his way of intimate conduct the Marquis was, literally, reconsidered by Guillaume Apollinaire and the amorlists of the XXth century.

In fact, all the modern literature is devoted to the concept of the existential difficulties oposed to a moral personal orientation. In this respect, the Renaissance literary creation is open by Miguel Cervantes' "Don Quijotte". Shakespeare's works or Goethe's and Schiller's are proving the same conception of the great writers of the modern world. The deepest philosophical and theological analysis of the relation between good and badness is exposed by Dante Aligheri in his "Divina Commedia".

Donatien-Alphonse-François, Conte de Sade, cunoscut sub numele, care trebuie considerat mai curând un pseudonim, de Marchizul de Sade, este o persoană care, după operă, dar mai ales odată ce îi parcurgi, fie cât de succint sau cât de amplu – nu are în acest caz, nicio importanță – biografia, inspiră, înainte de orice, repulsie, dezgust, stupoare în fața nivelului incredibil și enorm de inumanitate la care poate ajunge umanitatea, fie și printr-un număr limitat al exemplarelor prin care se află reprezentată. Nu sunt convins că toată lumea va fi de acord cu mine în ceea ce privește sentimentele negative și lipsa de considerație față de purtătorul numelui devenit substantivul comun prin care este specificată una dintre cele mai triste, mai penibile și mai condamnabile perversiuni. Răul – și, implicit, perversiunea – are adepții, susținătorii și, mai ales, pasionații săi. Nu rareori însă răul se dovedește a fi o cale a relevării adevărului; Marchizul de Sade cunoaște bine lumea, chiar dacă interpretează funcționarea ei, relele acesteia, printr-o perversă proiecție a propriei perversități. În plină Revoluție Franceză, în cursul dramaticei

desfășurări a celei mai demne și mai hotărâte schimbări a condiției umane din evoluția postevanghelică a lumii, în sensul autenticei fundamentări a acesteia, multe abuzuri, excese și crime erau mai simplu de încercat decât în oricare dintre perioadele anterioare; clerul, altădată adesea dominator și extremist el însuși, acum era denigrat fără măsură; nobilimea, arogantă, nedrept privilegiată și opresivă în comportarea sa, era, în acei ani, supusă judecării sumare, asasinatului și tuturor sarcasmelor. În 1791, Sade publică „Justine”, o carte în care o ființă tânără, pură, decisă pentru multă vreme să își păstreze demnitatea și astfel noblețea sufletească, inocența, este expusă celei mai crude batjocuri de către călugări, aristocrați și, până la urmă, de către oricine. Titlul complet al cărții este „Justine, ou les malheurs de la vertu”. Probabil că într-o epocă anterioară un asemenea roman ar fi reușit cu greu să apară – acum el corespundea tendinței ideologice a unui popor care, pe de o parte, încearcă să se elibereze și, pe de altă parte, condamnă indiscriminat aproape tot ceea ce ține de vechile formule de organizare socială. Indiferent de acest

avantaj episodic al unui autor profund și sălbatic licențios, scrierile lui, dar mai ales aventurile sale erotice, lipsite de orice formă de control moral, i-au adus, în total, treizeci de ani de închisoare. A trebuit să apară un scriitor și poet precum Guillaume Apollinaire, care i-a reconsiderat opera sub raport literar, estetic, dedicându-i un semnificativ efort, apoi revoluția comportamentelor din secolul XX, pentru ca un foarte celebru istoric literar francez să scrie cuvinte precum acestea: „lumea modernă s-a născut nu în cabinetele de lucru ale filosofilor, ci în budoarele Marchizului de Sade”. Găsim aici, cu siguranță, o exagerare, pentru a nu spune că este vorba despre o extrem de gravă, sinistruă condamnare la adresa modernității, dar, trecând peste o astfel de apreciere, ceva cu adevărat interesant, corect și adevărat mai ales ar putea rezulta dintr-o privire mai atent așezată asupra cărții publicate în 1791 de către Marchizul de Sade.

Este imaginată și narată istoria tinerei Justine, hotărâtă să nu facă nicio abatere de la principiile celei mai stricte morale, care însă, odată intrată în viață fără să aibă măcar vreo urmă de apărare, nu va suferi decât umilințe și dureri, atât sub raport fizic, precum și, mai ales, etic – romanul deci, așa cum spune titlul, exemplifică nenorocirile aduse de virtute. Sade a decis în modul cel mai simplu în această problemă cât se poate de reală – aceea a faptului că virtutea poate deveni sursa tuturor suferințelor. Fără nicio legătură cu textul lui Sade și cu toată filosofia sa alienată și alienantă, nu avem cum uita că trăim în lumea în care a fost crucificat Iisus, în lumea în care abia în secolul XX s-a ajuns la o reală abolire a pedepsei cu moartea și aceasta doar pe o foarte limitată suprafață a planetei, pe când „Să nu ucizi” este prima dintre poruncile Decalogului care se referă la relațiile dintre oameni și care nu este supusă niciunei limitări circumstanțiale, deși, în această privință, Penta-teucul - Tora – are cuvinte de reevaluare; dar dacă Dumnezeu a vorbit El însuși, deci fără echivoc, oamenilor înainte de întruparea Fiului, aceasta s-a întâmplat, cu siguranță, la iscrierea în piatră a Tablelor Legii.

Marchizul de Sade nu ia nimic în serios – el consideră că odată ce virtutea aduce

nenorocire (despre împlinirea spirituală prin suferință, despre martiraj, despre datoria făcută cu orice preț, deci despre imperativul categoric, el nu știa nimic), aceasta înseamnă că virtutea nu are ce să caute în lume. Mai mult decât atât: din moment ce suferința vine dintr-un raport, considerat de el stupid, între semenii, ea poate fi preschimbată, când este purtată de către un altul, în plăcerea ființei abile, specializată într-un hedonism desfrânat, dezlănțuit. Sade emite ideea că, în relațiile intime, plăcerea unui partener este proporțională cu suferința indusă celuilalt. Aici se manifestă în mod expres nebunia ca „sadism”, dar faptul că istoria, precum și viața fiecăruia, se desfășoară în condiții care fac din virtute o sursă a durerii, a suferinței și nenorocului este cu totul altceva. Ce altceva literatura dacă nu cumva expunerea, revelarea complexă a factorului sesizat de Marchizul de Sade în expresia „les malheurs de la vertu”. Literatură? Despre ce literatură poate fi vorba într-o astfel de întrebare întrutotul retorică?

Marea poezie tragică a Greciei clasice este una dedicată moralei – elementul etic nu apare imediat și alienarea, vicierea acestuia nu conduce imediat la pedeapsă ori dramă; el, răul, persistă inițial ascuns spre a izbucni târziu, precum în asasinarea lui Agamemnon ori, anterior și mai amplu, în distrugerea Troiei. Hegel avea să scrie că tragedia nu este conflictul dintre dreptate și

nedreptate, ci dintre dreptate și dreptate – apare, pe această cale, o rupere a determinării etice de tip simplu: crima-pedeapsă. Răul pare să vină din diversitatea lumii: este imposibilă simultaneitatea binelui împărțit perfect egal meritului și dreptului. În aceste condiții, virtutea pare să joace rolul provocării dezastrului – poate nu virtutea pur și simplu, ci prea multa virtute diseminată în lume și devenită drept. În literatura medievală, răul poate fi sursa tragediei – deci nu virtutea – dar în acest caz el este, adesea sau uneori măcar, asumat și tragedia acceptată; „Tristan și Izolda” este istoria existenței unui păcat de neocolit și sublim – el nu este însă compatibil cu fericirea. „Cântarea Nibelungilor” rămâne, evident, mai tradițional morală, dar relevă aspecte ale unui tip de gândire firesc paradoxal, acela al conflictului dintre iubire și lege, pe care creștinismul îl are de rezolvat în veșnicie.

Opera care pune direct și evident problema relației între virtute și, dacă nu suferința în sens crud, violent, cel puțin luând aceasta ca eșec sufletesc, existențial, profund omenesc, este neîndoielnic „Don Quijote”. Cervantes este, prin romanul său celebru, unic, deschizătorul de drum literaturii moderne în sensul unei noi perspective morale asupra lumii și astfel, așa cum credea Miguel de Unanuno, cu mult mai reprezentativ pentru destinul culturii europene decât Marchizul de Sade, bântuind prin budoare încărcate de toxicitatea celor mai

Cervantes – având să moară însă în același an – Shakespeare va ilustra, în continuare, în toată opera sa, nenorocirea adusă de virtute. Regele Hamlet, ca și prințul Hamlet, regele Lear, Cordelia, regele Duncan, Desdemona, Romeo, Julieta nu sunt decât victimele virtuții, precum Egmond, în tragedia lui Goethe, Don Carlos, în cea a lui Schiller și seria poate continua la nesfârșit. Exemplele pot fi luate, pentru o astfel de teză – expusă, direct, explicit, de penibilul Marchiz de Sade, descendentul degenerat al unei familii căreia a aparținut celebra Laura a poeziilor lui Petrarca – din romanul românesc interbelic, precum și din cel adevărat al perioadei postbelice, prereroluționare.

Dacă acceptăm că lucrurile stau astfel cu relația literatură-etică, relevantă dramatic sau narativ, atunci nu putem trage decât concluzia că epoca modernă, deschisă de Renaștere, îndeosebi conturată de renașterea târzie, este una a crizei. Din ce anume provine această criză morală, în care virtutea conduce la eșec, iar sadismul, răul, oferă satisfacțiile, fie ele oricât de trecătoare, de perverse și de aspru tratate? Umanitatea lumii – lumea umană – este, în primul rând, produsul martirizării, și deci al acceptării, umile, modeste, a condiției de martir; nu se poate vorbi de morală ori de virtute, câtă vreme aceasta nu este acceptată eroic, printr-o perfectă disponibilitate eroică. În al doilea rând sau poate însă înainte de orice altceva, pare eronat a se vorbi de bine și de rău, de valori morale, într-o lume a